

Универзитет уметности у Београду,
Факултет драмских уметности, Београд

DOI 10.5937/kultura1860036R
УДК 316.7:929 Мајсторовић С.
316.7:061.1(497.11)“2009/2017”

оригиналан научни рад

БАШТИЊЕЊЕ ИДЕЈА И ДЕЛА СТЕВАНА МАЈСТОРОВИЋА

ЈЕДАН ПРИЛОГ ДИЈАЛОГУ О КУЛТУРИ

Сажетак: *Трибински програм Завода за проучавање културног развитка организује се у знак сећања на његовог оснивача и првог директора Стевана Мајсторовића, бавећи се актуелним темама културне политике, културног развоја као и културног ствараљаштва. Имајући у виду спољнополитички и социокултурни контекст времена у коме је Мајсторовић стварао и делао, у овом раду се кроз упоредну анализу садржаја разматра на који начин се кроз програмски циклус јавних трибина Завода његово дело данас чини делатним и изнова актуелним. Подстицај за истраживање је и теоријски и практични, а посебна пажња посвећена је темама као што су културна права, мултикултурализам, културни развој, културне потребе, културни идентитет, итд. У закључном делу истиче се сложеност новог критичког читања тема о култури и демократији које је пре готово четири деценије у својим истраживачким радовима и студијама заступао Стеван Мајсторовић, као прилог дијалогу о култури и култури сећања.*

Кључне речи: *културна политика, културни развој, култура сећања, Стеван Мајсторовић, Завод за проучавање културног развитка*

Питање културе је питање демократије.

Стеван Мајсторовић

Култура је одувек била живи сведок сукоба и друштвених превирања, понекад и њихов директни подстрекач, док је неретко била и извор сарадње, разумевања и изградње

поверења међу народима, заједницама и појединцима.¹ У којој мери се питање културе испоставља као претеће или подстицајно за опстанак савремених демократских вредности? Због чега је данас постало нужно изнова постављати питања о улози културе у друштву, када се појмови попут културе и демократије показују одвећ нестабилнима, па и делимично компромитованима? Коначно, зашто је потребно редефинисати сам појам демократије у добу неизвесности и искушења ношених глобализацијом?² На трагу упитности над овим сложеним изазовима, у овом раду се на примеру стваралаштва једне личности и програмских пракси једне институције, потврђује оправданост новог „читања” старих тема у критичкој перспективи која најпре узима у обзир измењени контекст у коме се оне одвијају.

Завод за проучавање културног развитка као установа културе која се бави научним, развојним и примењеним истраживањима у области културне политике, културног стваралаштва и културног развоја³, баштини значајну традицију критичке рефлексije у културном пољу, као и спрам јавних практичних политика у култури. Неодвојиви део те традиције чине идеје и дело Стевана Мајсторовића, оснивача и првог директора Завода. У сећање на изузетан професионални допринос ове личности, циклус трибина Завода носи име Стевана Мајсторовића, чиме се чине кораци ка афирмацији културе сећања и ка одржању трансгенерацијске повезаности са идејама и делима које су обликовале културни развој и културне политике Србије друге половине двадесетог века. Мајсторовићево дело и феномени којима се бавио, са неспорним одјецима у савременом контексту, подстичу на њихово критичко промишљање и отварају нова питања научним проучавањима феномена на којима се темеље сложени односи културе и демократије.

За развој идеја и дела Стевана Мајсторовића, као и оснивања и рада Завода, важно је осврнути се на спољнополитички контекст тзв. југословенског „отварања” ка Западу са интернационализацијом која је имала конкретне одразе у пољу културе и у обликовању културне политике. Након периода „агитпропа” у Србији, као и у целој СФРЈ, шездесетих

1 Рад је настао у оквиру истраживања на пројекту бр. 178012 „Идентитет и сећање...” Факултета драмских уметности који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС.

2 Видети више у: Голубовић, З. (2007) *Демократија и глобализација. Свођење рачуна*, Београд: Службени гласник, стр. 13-40.

3 Културни развој се користи у раду као заступљенији од појма културног развитка, док се развој и развитак у семантичком смислу третирају као синоними.

година почиње рад на развоју концепта демократизације културе према моделу Андре Малроа⁴ у оквиру система „самоуправљања” кроз „самоуправне интересне заједнице културе” и парадржавни модел самоуправљања културним развојем земље. Како истиче Весна Ђукић, југословенски модел културне политике био је јединствен у свету јер је развијан на оба концепта – демократизације културе и културне демократије, кроз грађење демократских инструмената културне политике, али уз присутне идеолошке стеге и механизме цензуре.⁵

Од 1964. године Стеван Мајсторовић узео је активно учешће у припремама за оснивање Завода. Управо је социокултурни контекст, био кључан за профилисање институције са упориштем основне делатности у социологији културе као и у другим сродним дисциплинама. Радовима посвећеним кадровима у установама културе, културном животу радничке и сеоске омладине, домовима културе, материјалној основи културног живота села, уметничким удружењима, слободним уметницима, уметничкој публици, програмима културног развоја Србије и Београда и других општина постављени су темељи систематског проучавања културе са социолошко-културолошког становишта.⁶ У прве две године рада Завода, од оснивања 1967. године, реализовано је пет различитих студија: „Положај и улога уметничких удружења (аутори Милош Немањић и Радмила Микашиновић), „Културни живот радничке омладине” (аутори Триво Инђић, Даница Мојсин и Небојша Попов), „Услови за културне активности сеоске омладине” (аутори Мирјана Тодоровић и Мирослав Ахтик), Студија о слободним уметницима (аутори Вујадин Јокић и Светислав Павићевић) као и Студија о кадровима у културним и уметничким установама у Србији⁷ (Стеван Мајсторовић, Мирјана Николић и Миливоје Иванишевић).⁸ Како истиче Милош Немањић, као оснивач Завода за проучавање културног развитка и његов успешни

4 Значајно је да је сам назив Завода за проучавање културног развитка настао као резултат утицаја студије Огистена Жирара (Augustin Girard) *Le Développement culturel*, 1972.

5 Ђукић, В. (2012) *Држава и култура*, студије савремене културне политике, Београд: Факултет драмских уметности, стр. 185-189.

6 Немањић, М. *Култура у Србији, проучавања културе и једна посебна истраживачка установа 20. века*, приступљено 10. априла 2018. <http://zaprokul.org.rs/o-nama/istorija/>

7 Мајсторовић, С. (1968) Културне потребе и структура кадрова, *Култура* бр. 1, Београд: Завод за проучавање културног развитка, стр. 47-69.

8 Мајсторовић, С. (1969а) Завод за проучавање културног развитка, *Култура* бр. 5/6, Београд: Завод за проучавање културног развитка, стр. 262-263.

директор током једанаест година, Стеван Мајсторовић је допринео развоју нових идеја и покретању нових друштвених акција у југословенској заједници.⁹

Баштињење такве традиције пратио је развој интелектуалног поља и научно-истраживачке дисциплине, односно савремене науке о културној политици.¹⁰ Оно што је претходило, дакле, у виду специфичног спољнополитичког и социокултурног амбијента било је значајно за уобличавање корпуса Мајсторовићевих идеја и дела који се темеље на теоријском промишљању о питањима културе, критичкој анализи културне политике, као и на компаративној анализи културних пракси земаља у свету.

Дијалошки критички приступ култури

Окосницу идеја и дела Стевана Мајсторовића чини дијалошки приступ промишљању и анализи питања и проблема културе и демократије и њихових међусобних односа. *Култура и демократија* као централна Мајсторовићева студија, покреће низ испреплетених великих тема као што су историја, грађанско друштво, уметност и слобода, човекова права – „све сами застрашујући појмови за које је потребна добра мера самозаборава да би се поверовало како се са њима може изаћи на крај.”¹¹ Тиме се открива још једна особеност Мајсторовићевог дела, а то је критички приступ предмету уз изванредан одоклон од теоријског уопштавања. Тежњом ка континуираном полемичком разматрању „садржаја данашњице” које излази из строго теоријских оквира и које је контекстуално друштвено утемељено, отварају се питања о култури и демократији кроз критичку анализу друштвених пракси у компаративној перспективи.

Право на културу је међу најзначајнијим темама у радовима Стевана Мајсторовића и кључна тема студије *Култура и демократија*. Приступајући свеобухватном образлагању садржине права на културу, Мајсторовић се осврнуо на основно правно одређење овог појма према *Општој декларацији о правима човека* (1948), указујући на развој међународних околности и друштвених ситуација које су усложниле

9 Немањић, М. (2013) Обележио је 20. век – 25 година после, *Култура* бр. 140, Београд: Завод за проучавање културног развоја, стр. 13.

10 Букић, В. (2011) Развој културне политике, *Култура* бр. 130, Београд: Завод за проучавање културног развоја, стр. 9-32. Упоредити: Ђукић Дојчиновић, В. (1999) Дихотомије културне политике, *Зборник радова Факултета драмских уметности* бр. 3, Београд: Факултет драмских уметности, стр. 264-275.

11 Мајсторовић, С. (1978) *Култура и демократија*, Београд: Просвета, стр. 13.

питање садржине права на културу, како теоријски тако и у практичној примени. Тиме је отворено и питање одређења саме културе као и низа других повезаних питања и појмова као што су друштвене структуре, демократизација културе, мултиетничке заједнице, друштвена улога уметности, итд.

Мајсторовић предлаже схватање које је изван оквира поларизације – културе у ужем односно у ширем смислу – а које наглашава практичне функције културе и налази га у појму „међуделовање”.

*Међуделовање је пракса културе, оно је култура у деловању. [...] Култура је међуделовање, она је динамичан појам, зависна је од друштвено-економских услова, везана је за идеју о променама, скуп је створених вредности као и стварање нових, она је примање као и давање. Право на културу је право на међуделовање, на доступност вредности и на учествовање у стварању нових.*¹²

Као илустрацију овог практичног одређења културе и права на културу у кључу „међуделовања” Мајсторовић истиче пример међународне научне и културне размене, као и све већи значај културне дипломатије у свету.¹³

Принципе дијалогске стваралачке узајамности и динамичног процесног одређења културе и права на културу Мајсторовић подвлачи истицањем свеобухватног сагледавања ових феномена кроз њихово враћање у друштвена кретања, а не њиховим издвајањем из сложености друштвених појава. Управо на томе Мајсторовић темељи свој критички приступ политици демократизације културе која ширењем и намећањем културних облика и одређених вредносних образаца иде у сусрет одржању *statusa quo* друштвених односа и која заправо сужава одређење права на културу, односно своди га на доступност, учествовање и стваралачко испољавање, одузимајући му његов демократски садржај. Насупрот томе, културну демократију Мајсторовић сагледава кроз укупни демократски преображај друштва, као право човека на самоостварење и социјализацију на основу људске узајамности.¹⁴

12 Исто, стр. 24.

13 Тема међународне културне сарадње била је предмет пажње за Мајсторовића у више радова и студија. Видети више у: Мајсторовић, С. (1974) УНЕСКО и улога малих народа у културној сарадњи, *Култура* бр. 26, Београд: Завод за проучавање културног развитка, стр. 43-66; Мајсторовић, С. (1972) Народности и међународна културна сарадња, *Култура* бр. 17, Београд: Завод, стр. 81-97.

14 Мајсторовић, С. нав. дело, стр. 31, 34.

Демократизацију културе и културну демократију Мајсторовић промишља као два општа културна обрасца, као антипode који дају различите одговоре на питања културног развоја и културних потреба, који су кључни за разумевање културних процеса, а који се темеље на одређеном систему вредности и социјализацији. Док је демократизација културе једносмерна, изражена у виду моноцентричног типа културе у грађанској традицији у којој је држава водећи актер у обликовању културног развоја, културна демократија по природи је дијалoшка, а по садржају плурална. Дакле, демократизација културе не признаје културни плурализам, јер је заснована на културалистичкој идеји која претпоставља културну интеграцију посредством универзалних вредности и културе, односно „универзализовањем” културних потреба. Насупрот томе, културна демократија, према Мајсторовићу, уважавајући културне потребе, сагледава културни развој у сложеној међузависности и повезаности са друштвеним токовима.

Анализирајући право на културу, Мајсторовић је показао неопходност другачијег приступа садржају права на културу и одређењу самог појма културе, који би узели у обзир човека и његову историјску ситуацију, односно који би у новом светлу сагледали питања културних разлика. На пример, право на матерњи језик Мајсторовић види као водеће културно право.¹⁵ Иако је право на културу у средишту пажње значајног дела студије *Култура и демократија*, Мајсторовић је преко те теме, посредно и непосредно, позиционирао кључну тезу о демократизацији културе, односно о културној демократији. Бавећи се правом на културу, одредио се према низу значајних феномена који учествују у обликовању међуделовања и међуодноса културе и демократије, као што су хомогенизација културе, национализам, националне културе, културни плурализам, културни хегемонизам, културна доминација, културне потребе, грађанска друштва. Ове теме предмет су темељне критичке анализе у другој великој студији Стевана Мајсторовића *У трагању за идентитетом*.

Трагање за идентитетом се, према Мајсторовићу, у времену када је на делу замућивање појмова, тумачи често кроз антиномије, као „назадни национализам и традиционализам и као нови интернационализам; као враћање у прошлост и као ново виђење будућности и рађање нове савремености”.¹⁶

15 Мајсторовић, С. (1979) *У трагању за идентитетом*, Београд: Слово љубве, Просвета, стр. 320.

16 Исто, стр. 322.

Кроз анализу *melting pot* и теорије американизације, Мајсторовић је у студији *У трагању за идентитетом* отворио широке теме акултурације и асимилације, као процеса који у великој мери обликују културе и идентитете. Сагледавајући американизам као унификаторску доктрину, критички је представио пут од настојања да се америчка култура одреди као посебна и самосвојна монокултура, као особени културни американизам, до концепта америчког културног плурализма тј. сложене мултикултуре.¹⁷

Културни плурализам се сагледава као нова политичка и културна пракса, па и нова идеја развоја и међународних односа. Мајсторовић се тим поводом позива на два међународна документа УНЕСКО-а: *Програм развоја* усвојен у Најробију (1976) који истиче право на културни идентитет дефинисан као синоним културне особености. Други документ је *Декларација о начелима међународне научне, образовне и културне сарадње* (1966) у којој се истиче значај равноправности култура. Културни плурализам Мајсторовић сагледава као јединство у различитости, који је у дијалектичком јединству са идентитетом (уважавање идентитета јесте уважавање различитости).¹⁸

*Наглашавање опитости и значаја ширих скупина и политичког и културног универзализма уступило је место наглашавању различитости и посебности. [...] У времену „мондијализације“, свет се, парадоксално, на једној страни све више спаја и повезује, а на другој све више „раздваја“ и „разлучује“.*¹⁹

У студији *Cultural policy in Yugoslavia, Self-management and culture*, Мајсторовић је кроз шири историјски контекст, на примеру Југославије, образложио сложено значење културног плурализма, истичући да се он односи на националне културе и њихове разнолике изразе и тенденције, али такође и на естетски аспект – у смислу права на постојање свих уметничких израза и стилова.²⁰ Културни плурализам налази стога своје најзначајније функције у културним интеракцијама, узајамном прожимању и перманентном дијалогу националних култура које се развијају под истим друштвеним условима, резултирајући новим културним квалитетом. Културни развој је још једна значајна тема, која је предмет пажње у овом Мајсторовићевом делу.

17 Исто, стр. 12-20.

18 Исто, стр. 231.

19 Исто, стр. 206-207.

20 Majstorović, S. (1980) *Cultural policy in Yugoslavia, Self-management and culture*, Paris: UNESCO, p. 53.

У централном поглављу поменуте студије под називом „Контрадикторности које потичу од културног развоја у самоуправном систему” Мајсторовић истиче основне две противречне тежње које обележавају савремени културни развој а то су унифицирање културних облика и чување културне посебности.²¹ Парадокси у културном развоју Југославије предочени су као последица контрадикторних задатака културне политике у целини, али и конкретних изазова као што су „деметрополизација културе”, питања инвестиционе политике у култури и подршке капиталним инфраструктурним пројектима, итд. Ипак, као најзначајнију противречност у културном развоју под сампоуправљањем Мајсторовић је издвојио ону између културних циљева и тржишних односа, доказујући аргументацију о тези да „култура не сме бити препуштена само тржишту”, али додајући да „она не може у потпуности бити изолована од тржишта и његових закона”.²² Коначно, Мајсторовић тему планирања културног развоја поставља као окосницу значења саме културне политике (заједно са културним праксама, институционалним активностима, организационим активностима) као и достигнутим циљевима који чине део ширих друштвених токова.

*Дијалогске праксе о култури: Циклус трибина
„Стеван Мајсторовић” у Заводу (2009–2017)*

Циклус трибина „Стеван Мајсторовић” у Заводу за проучавање културног развитка одржава се континуирано од 2009. године, са просечно пет тематски разноврсних програма годишње. Током осам година, организовано је укупно 33 трибина, са 103 учесника међу којима су стручњаци у култури, истраживачи, професори, као и новинари и представници јавне управе.²³

Истраживање културе, које Завод у савременом контексту примењује и баштини од времена деловања С. Мајсторовића, поред теоријске равни, темељи се на емпиријским истраживањима, преваходно кроз испитивање ставова грађана и њиховог схватања улоге културе у друштвеним процесима, доживљаја културних пракси, културних потреба и навика, културне потрошње, итд. Истраживања и студије о конкретним аспектима и проблемима културног развоја дефинисани

21 Исто, стр. 55-62.

22 Исто, стр. 59.

23 Координатори циклуса трибина су истраживачи Завода Маја Маринковић и Дејан Загорац, док су појединачне трибине најчешће модерирани гостујући стручњаци у култури.

су као примарно поље деловања ове институције од самог оснивања. У оквиру презентације истраживања међу многим значајним темама истичу се културна потрошња, публика, културна понуда, и сл. Наслањајући се на резултате претходних истраживања („Културне потребе, навике и укус грађана Србије”, 2002. год.), на једној од трибина показано је какви су културна партиципација, културни стилови, културне навике код грађана Србије, те како ти фактори доприносе друштвеном груписању.²⁴

Први стручни разговор о културном развоју, као својеврсна претходница будућим трибинама, организован је у Заводу новембра 1969. године. Са задатком да дефинишу три најзначајнија културна задатка, двадесетак истакнутих интелектуалаца, међу којима су били: Миодраг Б. Протић, Добрица Ћосић, Милисав Савић, Миладин Животић, Слободан Стојановић, Светозар Стојановић, Триво Инђић, Небојша Попов, Даница Мојсин и други, дискутовали су о могућим правцима културног развоја као и о тренутним културним изазовима, уз критичку рефлексију о фундаменталним питањима културе.²⁵

Прву трибину Завода у циклусу „Стеван Мајсторовић” на трагу ове традиције разговора, четири деценије касније, модерирала је Милена Драгићевић Шешкић а учесници су били актери из различитих сфера културног система Београда и Србије. Реферишући на теоретичара Клода Молара и његов модел о четири породице културних актера (сфера политике и доносиоца одлука, сфера публике, сфера уметника и уметничке продукције, сфера посредника у култури²⁶), Драгићевић Шешкић поставила је теоријски оквир теме у културној политици, истичући да је у овој средини појам културног планирања одбачен кроз његово поистовећивање са административно-бирокуратским, иако је у време самоуправљања постојала пракса израде петогодишњих планова. Она је подсетила на моделе Француске и Велике Британије где се културно планирање поставља као основни услов бављења културом за установе културе, невладине организације, и остале актере.²⁷ На трибини је закључено да је у планирању културног развоја и унапређењу културног система Србије

24 П. Цветичанин, Трибина „Културна потрошња – разноврсне публике у Србији”, 29. април 2010. Аудио запис. Завод.

25 Немањић, М, *Култура у Србији, проучавања културе и једна посебна истраживачка установа 20. века*, приступљено 10. априла 2018. <http://zaprokul.org.rs/o-nama/istorija/>

26 Молар, К. (2000) *Културни инжињеринг*, Београд: Clío, стр. 20.

27 М. Драгићевић Шешкић, Трибина „Планирање културног развоја: ко су актери, који су нивои, ко се пита?” 2009. Аудио запис, Завод.

најбитније кренути од личне иницијативе и преузимања одговорности сваког актера, у правцу редефинисања мисије и визије институција културе, постизања консензуса о вредносном систему и реформисања унутрашњег система рада установа културе.

Последња трибина у циклусу „Стеван Мајсторовић” Завода за проучавање културног развитка у 2017. години, симболички и фактички повезује најзаступљеније теме у поменутих Мајсторовићевим делима, а то су теме права на културу, одређења културе, културних разлика, акултурације, етноцентризма, итд. Четири деценије након што је Мајсторовић објавио своју научну студију *Култура и демократија*, у Заводу је организована трибина „Мултикултурализам: илузија или неопходност?” на којој су покренуте старе теме усложњене савременим друштвеним контекстом и феноменима, од глоблизације, миграција, до сусретања култура у ширем значењу.²⁸ Сложеност одређења мултикултурализма у данашњем свету наслања се на шире глобалне процесе, дивергентност дефиниција и преиспитивање значења самог појма културе, а тиме и питања права на културу. Стога је логички и садржински било оправдано повезати ове две теме, будући да се оне свде на исту проблемску основу.

Истичући да је постојао низ фактора који усложњавају питања мултикултурализма, међу којима су глобализација, акултурација и културни етно-центризам, министар културе Владан Вукосављевић указао је на опасност идеологизовања појма мултикултурализма, као доктринарног, неупитног појма, као и идеолошке призме у вредновању различитих културних избора и феномена, и напоменуо да културе на различите начине утичу једне на друге, и да се ради о процесима дугог трајања, најчешће разменама садржаја између већ форматираних националних култура.²⁹

Позивајући се на две истакнуте студије, *У трагању за идентитетом* (1979) Стевана Мајсторовића и *Прожимања култура* (1976) Радослава Ђокића³⁰, Милена Драгићевић Шешиић је приступила мултикултуралности као чињеници која је део сваког друштва будући да је свако друштво плурално, док у случају мултикултурализма постоје и извесни изазови:

28 Упоредити: Мајсторовић, С. (1976) Културни унитаризам или културна унификација, *Култура* бр. 33/34, Београд: Завод за проучавање културног развитка, стр. 8-29.

29 В. Вукосављевић, Трибина „Мултикултурализам: илузија или неопходност”, 2017, Извод из трибине. Завод.

30 Видети: Ђокић, Р. (1976) *Прожимања култура*, Београд: Универзитет уметности.

Кад говоримо о мултикултурализму, он је покушај заснивања јавне политике која ће бити одговорна посебно према мањинама једног друштва, према онима који нису имали сва права која има већинска или можда различите културе... Највећа замка мултикултурализма као идеологије јесте његова примена која ће обезбедити унутрашњу афирмацију сваке културне групе и издвојити је или прекинути дијалог и отвореност међу групама.³¹

У перспективи културне политике, Александра Ђурић Боснић истакла је да мултикултурализам као идеолошко-политички концепт у пракси често није давао задовољавајуће резултате, завршавајући у гето-културализму, односно ослањању заједница на комуникацију искључиво у сопственом референтном оквиру. У циљу спречавања стигматизације и изолације појединачних културних заједница, указала је на значај афирмације интеркултурне комуникације и концепта грађанског идентитета који се нужно не наслања на обрасце колективног односно националног идентитета.³²

Методолошки индекс као прилог дијалогу о култури

Као што показују одабрани примери прве односно последње трибине у циклусу Завода (2009–2017), оне тематски, концептуално и кроз усмереност на практичне аспекте „садржаја данашњице” у култури показују подударност са идејним и тематским оквиром у делима Стевана Мајсторовића.

Упоредним критичким читањем одабраних дела Стевана Мајсторовића (1968–1980), која су предмет првог дела овог рада, и транскрипата и интегралних аудио записа трибина „Стеван Мајсторовић”, те упоредном анализом ових садржаја изведене су кључне речи као индикатори подударности и међусобне компатибилности тема.

Циљ овог методолошког поступка био је да се размотри на који начин се кроз програмски циклус јавних трибина Завода Мајсторовићево дело данас чини делатним и изнова актуелним. Квантитативно и квалитативно најзаступљеније теме груписане су у кључним речима: право на културу, културни идентитет, културни развој, културне и креативне индустрије, културно-уметнички аматеризам, установе

31 М. Драгићевић Шешкић, Трибина „Мултикултурализам: илузија или неопходност”, 2017. Аудио запис, Завод.

32 А. Ђурић Боснић, Трибина „Мултикултурализам: илузија или неопходност”, 2017. Извод из трибине. Завод.

ЉИЉАНА РОГАЧ МИЈАТОВИЋ

културе – музеји, језик и културна разноликост, родна равноправност, итд.

Исцртавање појмовне мапе опуса Стевана Мајсторовића и трибина Завода које носе његово име нашло је исходиште у упоредном индексу тема и садржаја, односно груписаних кључних речи које су представљене у Схеми.

Схема: Упоредни индекс тема дела Стевана Мајсторовића (1968-1980) и трибина “Стеван Мајсторовић” у Заводу (2009-2017)

Дела	Трибине
Стевана Мајсторовића	„Стеван Мајсторовић”
право на културу	<i>мултикултурализам</i> ¹
демократизација културе	акултурација
културна демократија	културни етно-
културни образац	центризам
хомогенизација културе	културна размена
хуманистичка култура	културна права
систем вредности	културна разноликост
национализам	јавна политика
националне културе	културна политика
акултурација	мањинска култура
асимилација	већинска култура
монокултура	културни утицаји
равноправност култура	мултикултуралност
културни плурализам	интеркултурална
културни хегемонизам	комуникација
мондијализација	културни избор
културна доминација	национални идентитет
културна дипломатија	грађански идентитет
прожимања култура	суживот култура
културне потребе	комунитаризам
демократија	институције културе
	културни развој

ЉИЉАНА РОГАЧ МИЈАТОВИЋ

<p><i>културни развој</i></p> <p>планирање</p> <p>децентрализација културе</p> <p>демократизација културе</p> <p>културна демократија</p> <p>културне промене</p> <p>културни систем</p> <p>економски развој</p> <p>тржишни механизми</p> <p>културна политика</p>	<p><i>културни развој²</i></p> <p>планирање</p> <p>актери</p> <p>нивои</p> <p>културни систем</p> <p>сектори</p> <p>мисија и визија</p> <p>Србија</p> <p>културна политика</p>
<p><i>музеји</i></p> <p>културно наслеђе</p> <p>заштита споменика културе</p> <p>културне установе</p> <p>културна анимација</p> <p>публика</p> <p>традиционалне културе</p>	<p><i>музеји³</i></p> <p>- публика</p> <p>установе културе</p> <p>развој публике</p> <p>херитологија</p> <p>манифестације</p> <p>истраживања</p> <p>Србија, В. Британија</p> <p>- финансирање</p> <p>међусекторско повезивање</p> <p>партнерства</p> <p>програми</p> <p>фондови</p> <p>спонзорства</p> <p>- медији</p> <p>медијска слика</p> <p>заступљеност тема</p> <p>Београд</p>

<i>позориште</i>	<i>позориште</i> ⁴
културне установе	публика
публика	маркетинг
тржиште културе	културне потребе
<i>биоскопска мрежа</i>	<i>биоскопи</i> ⁵
филмска индустрија	биоскопска мрежа
	приказивање
	филмови
	Србија
<i>издаваштво</i>	
књиге	<i>књига</i> ⁶
тржиште књига	култура читања
издавачи	дигитално доба
best-sellers	читалачке навике
	блогови
<i>архиве</i>	друштвене мреже
	тржиште књига
<i>библиотеке</i>	таблоидна култура
	књижевни укус
<i>филхармоније</i>	вредности
<i>раднички универзитети</i>	<i>ауторска дела</i> ⁷
	<i>стваралаштво за децу</i> ⁸

ЉИЉАНА РОГАЧ МИЈАТОВИЋ

<p><i>културни аматеризам</i></p> <p>слобода уметности</p> <p>стваралаштво</p> <p>уметничке задруге</p> <p>уметничка удружења</p> <p>супкултуре</p> <p>уметници</p> <p><i>културне установе</i></p>	<p><i>културно-уметнички аматеризам</i>⁹</p> <p>стваралаштво</p> <p>законске одредбе</p> <p>финансирање</p> <p>положај</p> <p>услови рада</p> <p>мрежа друштва</p> <p>аматерски програми</p> <p><i>установе културе-цивилни сектор</i>¹⁰</p> <p>културна политика</p> <p>сарадња</p> <p>програми</p> <p>Србија</p>
<p><i>међународна културна сарадња</i></p> <p>конвенције</p> <p>фондови</p> <p>изложбе</p> <p>дани културе</p> <p>турнеје</p> <p>међународни фестивали</p> <p>филмска индустрија</p> <p>књиге, преводи</p> <p>сајам књига</p> <p>стипендије</p>	<p><i>манифестације</i>¹¹</p> <p>функције</p> <p>јавно извођење</p> <p>друштвени значај</p> <p>идентитет</p> <p>локалне заједнице</p> <p>економски развој</p> <p>продукција</p>

ЉИЉАНА РОГАЧ МИЈАТОВИЋ

<p><i>културна индустрија</i></p> <p>масовна култура</p> <p>тржишни механизми</p>	<p><i>креативне индустрије</i>¹²</p> <p>културне индустрије</p> <p>културна сцена</p> <p>привреда</p> <p>тржишно деловање</p> <p>Србија</p>
<p><i>потрошачко друштво</i></p> <p><i>културни идентитет</i></p>	<p><i>културе спектакла</i>¹³</p> <p>свет спектакла</p> <p>друштвени амбијент</p> <p>политике, идеологије</p> <p><i>градови</i>¹⁴</p> <p>идентитет</p> <p>Србија</p> <p>културна разноликост</p>
<p><i>структура кадрова</i></p> <p>културне потребе</p> <p>културне организације</p> <p>уметничке асоцијације</p> <p>професионалне заједнице (73)</p> <p>тржишни механизми</p> <p>систем вредности</p> <p>култура рада</p> <p>самоуправљање</p> <p>хуманизација рада</p> <p>самоуправне инт. заједнице</p> <p>самоуправни социјализам</p> <p>ослобођени рад</p>	<p><i>рад и тржиште</i>¹⁵</p> <p>корпорације</p> <p>системи вредности</p> <p>запослени</p> <p><i>професија</i>¹⁶</p> <p>идентитет појединца</p> <p>систем вредности</p> <p>психологија рада</p> <p><i>родна равноправност</i>¹⁷</p> <p>положај жена</p> <p>медијски садржаји</p> <p>истраживање</p>

ЉИЉАНА РОГАЧ МИЈАТОВИЋ

<p><i>културна потрошња</i></p> <p>културни живот</p> <p>културне потребе</p> <p>слободно време</p> <p>публика</p> <p>социјализација личности</p> <p>систем вредности</p> <p>елитна култура</p> <p>тржиште културе</p>	<p><i>културна потрошња</i>¹⁸</p> <p>истраживање</p> <p>публика</p> <p>културне навике</p> <p>културне потребе</p> <p>културни укус</p> <p>Србија</p> <p><i>ставови о култури</i>¹⁹</p> <p>истраживање</p> <p>грађани</p> <p>културна политика</p> <p>градови, општине</p> <p>културна понуда</p> <p>Гроцка</p>
<p><i>језик</i></p> <p>дијалекти</p> <p>равноправност (50)</p>	<p><i>језик</i>²⁰</p> <p>ћирилица</p> <p>писмо</p> <p>Србија</p> <p>јавна комуникација</p> <p>култура</p> <p>културна политика</p> <p>културна разноликост</p> <p>језички стандарди</p> <p>истраживање</p>

<p><i>јавно мњење</i></p> <p>средства информисања</p> <p>штампа</p> <p>телевизија</p> <p>радио</p> <p>технологија</p> <p>технолошка култура</p> <p>дисеминација културе</p>	<p><i>етика медија</i>²¹</p> <p>академска заједница</p> <p>професионална етика</p> <p>медијске праксе</p> <p><i>друштвене мреже</i>²²</p> <p>блогови</p> <p>појединци</p> <p>организације</p> <p>институције</p> <p>активизам</p> <p>стваралаштво</p> <p>сајбер простор</p>
<p><i>образовни систем</i></p> <p>наука и култура</p> <p>УНЕСКО</p>	<p><i>образовне политике</i>²³</p> <p>културне политике</p> <p>млади истраживачи</p> <p>концепти и идеје</p> <p>процеси развоја</p> <p>међународна сарадња</p> <p>УНЕСКО катедра</p>
<p><i>историјске прилике</i></p>	<p><i>култура сећања</i>²⁴</p> <p>српско-француске везе</p> <p>женско стваралаштво</p> <p>покрет отпора 1916.</p> <p><i>антропологија и култура</i>²⁵</p>

<p><i>заштита животне средине</i></p> <p>конзервација природе</p>	<p><i>одрживи развој</i>²⁶</p> <p>нова еколошка парадигма</p> <p>културна матрица</p> <p>Никола Тесла</p> <p>природна добра</p> <p>културни туризам</p> <p>животна средина</p> <p>човек – природа</p>
---	--

Напомене:

- 1 Трибина „Мултикултурализам данас: илузија или неопходност?“, 18. децембар 2017.
- 2 Трибина „Планирање културног развоја: ко су актери, који су нивои, ко се пита?“, 23. март 2009.
- 3 Трибине: „Медијска слика музеја: музеји у Београду“ 25. фебруар 2010; „Алтернативно финансирање музеја: спонзорство, донаторство, фондови, пројекти“, 30. септембар 2011; Сумрак и освет музеја – нове тенденције у Србији и Великој Британији, 26. април 2017.
- 4 Трибина „Позориште – публика – маркетинг“, 17. јун 2015.
- 5 Трибина „Приказивачка делатност у Србији – перспективе и проблеми“, 26. децембар 2013.
- 6 Трибина „Култура читања у дигиталном добу – књиге и узори Фејсбук генерације“, 20. новембар 2015.
- 7 Трибина „Репрографија у Србији – Модел остваривања накнада од умножавања писаних ауторских дела“, 10. фебруар 2010.
- 8 Трибина „Стваралаштво за децу“, 8. октобар 2009.
- 9 Трибина „Положај културно-уметничког аматеризма у Србији“, 18. новембар 2010.
- 10 Трибина „Установе културе и цивилни сектор – сарадници или конкуренти“, 27. април 2009.
- 11 Трибина „Манифестације – манифестација (и) савременог друштва“, 28. април 2015.
- 12 Трибине „Креативне индустрије у Србији: Перспективе, трендови и развојне могућности“, 27. новембар 2009.
- 13 Трибина „Културе спектакла“, 16. јун 2009.
- 14 Трибина „Српски градови: идентитет и културна разноликост“, 28. мај 2009.
- 15 Трибина „Системи вредности и корпоративни идентитет у свету рада“, 26. октобар 2016.

16 Трибина „Идентитет професије – колико нас одређује оно чиме се бавимо”, 17. децембар 2014.

17 Трибина „Родна равноправност и положај жена у медијским садржајима”, 22. септембар 2009.

18 Трибина „Културна потрошња – разноврсне публике у Србији”, 29. април 2010.

19 Трибина „Какав је ваш однос према култури – истраживање понашања и ставова грађана општине Гроцка о култури”
26. фебруар 2015.

20 Трибине „Положај српске ћирилице у Србији. Политика, култура, стандарди”, 20. новембар 2013; „Ћирилица као стандард”, 24. септембар 2014; „Српска ћирилица као стандард од Св. Саве до Венецијанске комисије” – 25. јануар 2017.

21 Трибина „Етика медија (трибина и промоција часописа „Култура”, 30. јун 2010.

22 Трибина „Ко је на мрежи?”, 26. мај 2015.

23 Трибина „Иновативне културне политике”, 11. март 2014.

24 Трибине: „Женско стваралаштво у контексту српско-француских веза” (у сарадњи са Друштвом за културну сарадњу Србија – Француска), 6. децембар 2016; „Покрет отпора у Србији 1916. године” (у сарадњи са Друштвом „Свети Сава”), 22. новембар 2016.

25 Округли сто поводом књиге Бојана Јовановића „Антропологија зла” (у сарадњи са Радио Београдом и издавачком кућом Нераџу) – 13. децембар 2016.

26 Трибине: „Култура, природа, род – незавршене приче”, 15. април 2014; „Еко пионир – Никола Тесла и вредности одрживог развоја” 11. јул 2014.

Узимајући у обзир временску дистанцу, односно измењени контекст, као и еволуцију појмова и њиховог садржаја, овај упоредни индекс не претендује да понуди коначни суд о дискурзивном међуодносу културе и демократије и феноменима који их прате. Иако се представља као резултат истраживања у овом раду, овај методолошки индекс заправо упућује на даља истраживања културе сећања Завода и баштињења традиције критичког мишљења и дијалогског приступа кроз дела Стевана Мајсторовића, као својеврстан допринос дијалогу о култури у јавном простору.

На трагу задатка који је Мајсторовић поставио за будућност – а то је демистификација једнозначности појма културе – сагледава се и сврсисходност овог истраживачког поступка. Стога пред садашњим генерацијама истраживача стоји изазов за развијањем критичких приступа анализи Мајсторовићевог дела, посебно феномена демократизације у култури

и културне демократије, који ће правећи отклон од терминолошких нејасноћа и идеолошких замагљивања, учинити искорак у даљим проучавањима научних основа културне политике у Србији значајних за разумевање односа културе и демократије.

ЛИТЕРАТУРА:

- Голубовић, З. (2007) *Демократија и глобализација. Свођење рачуна*, Београд: Службени гласник.
- Ђокић, Р. (1976) *Пројимања култура*, Београд: Универзитет уметности.
- Ђукић Дојчиновић, В. (1999) Дихотомије културне политике, *Зборник радова Факултета драмских уметности* бр. 3, Београд: Факултет драмских уметности, стр. 264-275.
- Ђукић, В. (2011) Развој културне политике, *Култура* бр. 130, Београд: Завод за проучавање културног развика, стр. 9-32.
- Ђукић, В. (2012) *Држава и култура, студије савремене културне политике*, Београд: Факултет драмских уметности.
- Мајсторовић, С. (1968) Културне потребе и структура кадрова, *Култура* бр. 1, Београд: Завод за проучавање културног развика, стр. 47-69.
- Мајсторовић, С. (1969а) Завод за проучавање културног развика, *Култура* бр. 5/6, Београд: Завод за проучавање културног развика, стр. 262-276.
- Мајсторовић, С. (1969б) Право на културу, *Култура* бр. 5/6, Београд: Завод за проучавање културног развика, стр. 76-86.
- Мајсторовић, С. (1972) Народности и међународна културна сарадња, *Култура* бр. 17, Београд: Завод за проучавање културног развика, стр. 81-97.
- Мајсторовић, С. (1972) Културне и језичке различитости, *Култура* бр. 19, Београд: Завод за проучавање културног развика, стр. 122-145.
- Мајсторовић, С. (1974) УНЕСКО и улога малих народа у културној сарадњи, *Култура* бр. 26, Београд: Завод за проучавање културног развика, стр. 43-66.
- Мајсторовић, С. (1976) Културни унитаризам или културна унификација, *Култура* бр. 33/34, Београд: Завод за проучавање културног развика, стр. 8-29.
- Мајсторовић, С. (1978) *Култура и демократија*, Београд: Просвета.
- Мајсторовић, С. (1979) *У трагању за идентитетом*, Београд: Слово љубве, Просвета.

Majstorović, S. (1980) *Cultural policy in Yugoslavia, Self-management and culture*, Paris: UNESCO.

Молар, К. (2000) *Културни инжињеринг*, Београд: Сіо.

Немањић, М. (2013) Обележио је 20. век – 25 година после, *Култура* бр. 140, Београд: Завод за проучавање културног развитака, стр. 13-17.

Немањић, М. *Култура у Србији, проучавања културе и једна посебна истраживачка установа 20. века*, приступљено 10. априла 2018. <http://zaprokul.org.rs/o-nama/istorija/>

УНЕСКО (1966) *Декларација о начелима међународне научне, образовне и културне сарадње*.

Ljiljana Rogač Mijatović

University of Arts in Belgrade, Faculty of Dramatic Arts, Belgrade

HERITIZATION OF THE IDEAS AND WORK OF STEVAN MAJSTOROVIĆ

A CONTRIBUTION TO THE ONGOING DIALOGUE

Abstract

A debate program of the Centre for Study in Cultural Development was organized in memory of its founder and first director, Stevan Majstorović, to deal with current issues of cultural policy, cultural creation and cultural development. Bearing in mind the foreign policy and socio-cultural context of the time in which Majstorovic has lived and worked, this paper shows, through a comparative content analysis of the program cycle of the Institute's public debates the ways in which his work is made prevalent and current to this day. Incentives for this research are both theoretical and practical, and a special attention is paid to issues such as cultural rights, multiculturalism, cultural development, cultural needs, cultural identity and so on. The final part of the paper highlights the complexity of a new reading of the theme of culture and democracy that was almost four decades ago represented by Stevan Majstorović in his research papers and studies, as a contribution to the cultural memory, and to the ongoing dialogue.

Key words: *cultural policy, cultural development, cultural memory, Stevan Majstorović, Center for the Study in Cultural Development*